

MIHAI EMINESCU

GENIU PUSTIU
•
SĂRMANUL DIONIS

PROZE

Ediție îngrijită, tabel cronologic
și opinii critice
de Valeria FILIMON

Textele din prezentul volum sunt reproduse după
ediția M. Eminescu, *Poezii. Proză literară*, II, Editura
„Cartea Românească”, București, 1978.

CUPRINS

GENIU PUSTIU	5
SĂRMANUL DIONIS	
Novelă	84
LA ANIVERSARĂ	
Narațiune originală	123
CEZARA	
Novelă originală	129
AUR, MĂRIRE ȘI AMOR	158
UMBRA MEA	165
[AVATARII FARAONULUI TLÀ]	170
FĂT-FRUMOS DIN LACRIMĂ	188
TABEL CRONOLOGIC	207
APRECIERI CRITICE	214

Coperta ediției

DONE STAN

Coordonarea grafică

Liviu Constantin CHIȘCARIU

Lector

Crina DUMITRESCU

Corector

Miruna FILIP

Tehnoredactor

Georgeta DUMITRU

© EDITURA AGORA București 2011

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate

Editurii AGORA București

ISBN 978-973-7744-74-6

GENIU PUSTIU

I *TASSO-N SCOȚIA*

Dumas zice că romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vieții. Priviți reversul aurit a unei monede calpe¹, ascultați cântecul absurd a unei zile care n-a avut pretențiunea de-a face mai mult zgomot în lume decât celelalte în genere, extrageți din aste poezia ce poate exista în ele și iată romanul.

Printr-o claie prăfuită de cărți vechi (am o predilecțiune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu șase gravuri. Deschid și dau de istoria unui rege al Scoției care era să devină prada morții din cauza unui cap de mort îmbălsămat. Închipuiți-vă însă că pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri de rege al Scoției? Pe Tasso²! Lesne de explicat: Economia. Am scos întradins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, trăsură cu trăsură. Ce coincidențe bizare pe fața pământului, îmi zisei zâmbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare întâmpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?...

Uitasem însă că tot ce nu e posibil obiectiv e cu puțință în mintea noastră și că, în urmă, toate câte vedem, auzim, cugetăm, judecăm nu sunt decât creațiuni prea arbitrare a propriei noastre subiectivități, iar nu lucruri reale. Viața-i vis.

Era o noapte tristă. Ploaia cădea mărunță pe stradele nepavate ale Bucureștilor, ce se trăgeau strâmte și noroioase prin noianul de case mici și rău zidite din cari constă partea cea mai mare a așa-numitei capitale a României. Tropăiai prin bălțile de noroi ce te împrășcau cu apa lor cea hleioasă îndată ce aveai cutezarea de-a

¹ *calpe* (turc.) – false, falsificate.

² *Torquato Tasso* (1544–1595) – poet italian al Renașterii.

pune piciorul c-un pas înainte. De prin cârciumi și prăvălii pătrundea prin ferestrele mari și nespălate o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din când în când treceau pe lângă vro fereastră cu perdelele roșii, unde în semiîntuneric se zărea câte o femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe câte-un romanțios ce trecea fluierând sau câte-un om beat, care-n-dată ce chiuia răgușit lângă ferestrele prostituțiunei, femeia spoită ce sta în sticlă¹ aprindea un chibrit spre a-și arăta fața sa unsă din gros și sânul său vested și gol – poate ultimul mijloc de-a sufoca dorinți murdare în piepturi stârpite și pustiite de corupțiune și beție. Bețivul intra, semiîntunericul devenea întuneric și amurgul gândirilor se prefăcea într-o miază-noapte de plumb când gândeam că și acela se numește om, și aceea femeie. Trebuie să scuzi, trei sferturi ale lumii e așa, și dintr-al patrulea – Dumnezeu[e], ce puține-s caracterele acelea care merită a se numi omenști.

Prin ușa unei cârciumi deschise auzii țârlăiturile unor coarde false, pe cari le schingiuia sub arcușul său cel aspru și cu degetele-i uscate un biet copil de țigan, și-n preajma lui sărea de rumpea pământul o muiere-n doi peri și un țigan rupt și lung, cu picioarele goale băgate în niște papuci largi și umpluți cu paie. O veselie grotescă, urâtă se desemna pe fețele amândorora.

Alături era o cafenea. Ploaia și frigul ce mă pătrunsese mă siliră să intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac a jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simțurilor mele amețite de ploaie și de frig. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori în limba sa metalică, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, sama că se scursese și a 12 oră a miezului nopții. P-ici, pe colea pe lângă mese se zăreau câte-o grupă de jucători de cărți cu părul în dezordine, ținând cărțile într-o mână ce tremura, plesnind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, tăcuți, cu ochii fixi, mișcându-și și mușcându-și buzele făr-a zice o vorbă și trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte-o gură din cafeaua sau berea ce li sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe pânura verde vorba Ilma. Cugetam că e din vița lui Arpad și că și-o fi scoțând

¹ în sticlă – la geam (la fereastră).

din rezervoriul memoriei sale vrund dulce nume de iubită sau vreun ideal unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay¹. Nu m-am mai ocupat mai mult de figura acestui tânăr, suspinător poate, ci am început a răsfoi, prin ziare streine, unele reviste literarii artistice etc. (Ale noastre neci nu au, neci nu vor a revedea ceva în privința asta.)

Junele meu se apropie de mine.

– După d-ta, mă rog, șopti el înclinându-se.

Accent curat românesc – nu e ungur.

– Poftim, zisei, întinzându-i ziariul și surprins de interesul ce-mi insuflă îndată ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cunoșteam fără a-l cunoaște, una din acele figuri ce ți se pare că ai mai văzut-o vrodată-n viață, fără s-o fi văzut neciodată, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinități sufletești. Începui a-l observa cu comoditate². Era frumos, d-o frumusețe demonică. Asupra feței sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină și rece ca cugetarea unui filozof. Iar asupra frunței se zburlea cu o genialitate sălbatecă părul său negru-strălucit, ce cădea pe niște umeri compacti și bine făcuți. Ochii săi mari, caprii, ardeau ca un foc negru sub niște mari sprâncene stufoase și îmbinate, iar buzele strâns lipite, vinete, erau de-o asprime rară. Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuți, un Satan, nu cum și-l închipuiesc pictorii: zbârcit, hidos, urâcios, ci un Satan frumos, de-o frumusețe strălucită, un Satan mândru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, și iadul îndărătnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit în ceri, a sorbit din lumina cea mai sântă, și-a îmbătat ochii cu idealele cele mai sublime, și-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi, pentru ca în urmă, căzut pe pământ, să nu-i rămână decât decepțiunea și tristețea, gravată în jurul buzelor, că nu mai e în ceri. Repede a înflare a nărilor și vioaia sclipire a ochilor lui semnală o inimă din cele bune, un caracter pasionat. Talia sa subțire, fină, și mâna sa albă cu degete lungi și aristocrate sămăna cu toate astea a avea o putere de fier. Toată expresiunea în sine era d-o putere generoasă, deși infernală.

¹ Jókai Mor (1825–1904) – scriitor și publicist ungur.

² cu comoditate – cu încetul, fără grabă.

Luă un ziar românesc. La pagina anunțurilor citi cu o semivoce sarcastică: Opera italiană... Ughenoții¹.

– Ai vrea să fie română? zisei indiferent.

– Se-nțelege. N-am putea avea o muzică... mai dulce și mai frumoasă ca cea italiană?

– Nu ești venit de mult.

– Nu.

– Înțeleg, zisei.

– De ce?

– Oamenii noștri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic – ba și mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată.

– Și... oare sunteți aceea de ce vreți să treceți?

– Hm... nu ești de aici... cum se vede.

– Nu.

– A... altceva... Ei bine, s-o știi de la mine că nimeni nu caută aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, literați și jurnaliști ce nu știu a scrie, actori ce nu știu a juca, ministri ce nu știu a governa, financieri ce nu știu a calcula, și de aceea atâta hârtie mângălită fără nici un folos, de-aceea atâtea țipete bestiale care împlu atmosfera teatrului, de-aceea atâtea schimbări de ministeriu, de-aceea atâtea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existența lui Dumnezeu, decât suflete înamorate în limba și datinele străbunilor lor, decât inimi care să iubească caracteristica cea expresivă a poporului nostru, minți ocupate cu cestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni. Divorțul... adulterul îmblă cu fețele bolnăvicioase, spoite din gros, măști vie, pe stratele noastre: zâmbind femeilor le stârpește, zâmbind bărbaților îi usucă și cu toate astea noi le dăm serbări și le sacrificăm nopțile iernelor noastre, ne cheltuim tinerețea, care-ar trebui să aparțină lucrului spre realizarea acelor ideale spre care țintește omenirea toată, și familiei... Femeia poporului nostru nu lucrează... are cu

¹ *Hughenoții* – operă de Mayerbeer.

ce trăi; bărbatul nu lucrează, căci n-are la ce lucra – toate fabricile din lume concură cu mizerabila sa meserie. Cât despre inteligența noastră – o generațiune de amployați... oameni cari calculează cam peste câți ani or veni ei la putere... inteligență falsă, care cunoaște mai bine istoria Franței decât pe-aceea a României, fiii unor oameni veniți din toate înghiurile pământului, căci adevărații copii de român încă n-au ajuns să învețe carte... oameni în fine cari au făptură și caracter de la tații greci, bulgari și numai numele de la mumă – de la dizgrațiata Românie. Și încă dacă și-ar [fi] câștigat prin ceva dreptul de-a se numi români; dar nu. Ei își urâsc țara lor mai rău și mai cumplit decât streinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor... ei sunt... cum o spun înșii, români de naștere, francezi în inimă – și dacă Franța le-ar procura semidoctilor noștri avantajele pe cari li l[e] dă nefericita lor patrie, ei ar fi emigrat de mult... cu toții!

Pre legea mea, urmaș, ștergându-mi sudoarea, arată-mi un om care să scrie romanul Mizeriilor acestei generațiuni, și acel om va cădea ca o bombă în mijlocul pustiitei noastre inteligențe, va fi un semizeu pentru mine, un mântuitor, poate, pentru țara lui.

– Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național – spiritul propriu și caracteristic al poporului din adâncurile în care doarme, faceți o uriașă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea românescă să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiți români, români și iar români, zise el încet și răgușit.

– Cine s-o facă asta? Nu sunt toți astfel? Nu sunt toți numai receptivi – francezi, italieni, spanioli, tot – numai români nu?

– O! nu trebuie oameni mulți pentru asta... Spiritul public este fapta puținor oameni. O singură frunte unsă cu mirul lui Dumnezeu e în stare să forme din oceanul cugetărilor omenesți o singură volbură gigantică, care să se-nalțe din fundul abisului mării până sus în nourii gânditori din ceriul luceafărului ce se numește geniu... Arătați-le iasma viitorului și se vor speria de el... Arătați-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel și se vor întoarce... Dar în fine – adao-se el c-un surâs sceptic – de ce să cercăm noi a rădica generațiunea

cu umărul? Tot ce se întâmplă pe lume rezultă. De-o fi ca ei să se stingă, se vor stinge și cu noi și fără de noi – de nu, nu.

Cosmopolit? adaoase el încet, hm! cosmopolit sunt și eu; aș vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atâtea colori. O prismă cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omenirei, și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă cum putem explica din împrejurări asemenea diferența dintre individ și individ. Faceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează și fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății și a barbariei toate națiunile își sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate; ci când Lumina abia se reflectă în ele, ea formează colori prismatice. Sufletul omului e ca un val – sufletul unei națiuni ca un ocean. Când vântul cu aripi turburi și noaptea cu aeru-i brun și cu nourii suri domnește asupra mării și a valurilor ei – ea doarme monotonă și întunecată în fundul ei care murmură fără înțeles; pe când dacă, în senina și albastra împărăție a cerului înfloresc Lumina ca o floare de foc, fiecare val reflectă în fruntea sa un soare, iar marea împrumută de la cer culoarea sa, seninul geniului său, și le reflectă în visul său cel adânc și luciu. Când națiunea e-n întunec, ea doarme-n adâncimile geniului și-a puterilor sale neștiute și tace, iar când Libertatea, civilizațiunea plutesc asupra-i, oamenii superiori se ridică spre a-l reflecta în frunțile lor și a-l arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului, astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, se răsfrânge în adâncul ei cerul. Poeții, filozofii unei națiuni presupun în cântec și cuget înălțimile cerului și le comunică națiunilor respective. Dar sunt nourii cari, întunecând ceriul, întunecă pământul. O, nourii – regi ai pământului vor mâna totdeauna tunetele lor – rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate că acei nori nu sunt alta decât însuși respirarea ghețoasă și întunecată a valurilor nenorocite. Nourii tună, fulgeră și acopăr cu o perdea de fier Soarele aurit, și până ce vor fi ei tirani asupra frunților de valuri, până ce întunericul ce-l aruncă ei prin umbra lor cea mare va

pătrunde sufletul adânc al mării c-o noapte rece și tăcută, până atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocită.

Cei mai nalți și mai veninoși nori sunt monarhii.

Cei după ei, asemenea de veninoși, sunt diplomații.

Trăsnetele lor cu care ruină, seacă,ucid popoară întregi sunt rezbelele.

Sfârâmați monarhii! Nimiciți servii lor cei mai linși, diplomații; desființați rezbelul și nu chemați certele popoarelor decât înaintea Tribunalului popoarelor și atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pământul cu razele sale de pace și de bine.

Judecata acestui june – cam bizară – mă interesă mult și sorbeam, ca să zic așa, vorbele șoptite de buzele sale subțiri și palide. Fața sa devenea din ce în ce mai profundă și mai expresivă și luă un aspect fantastic. Mă lăsam târât de râul lin al cugetărilor sale într-o nemargine de vise.

– Nu crede, zise, că cosmopolitismul cum îl voi eu nu-și are adepții săi fierbinți. Deodată cu aceste vorbe, el scoase din buzunariul de pe piept al gherocului¹ un mic jurnal litografat în nordul Germaniei. Ieșit dintr-o litografie secretă de sub mâna unor juni apostoli ai Libertății adevărate, ai Cosmopolitismului celui mai posibil și celui mai egalitar, acest ziar era interpretul unor idei demne, frumoase, tinere. El chema popoarele la o alianță sacră contra tiranilor celor răi ai pământului, la exilarea din regula lumii a maiestăților meschine, a diplomaților găzi a opiniunii zilei, a rezbelului, în care se varsă atâta sânge din inima cea sântă a popoarelor.

Vis frumos care-a început a fi al lumii întregi, vis care, devenit convicțiune, nu va desființa pe-o cale pacifică și nepătată de sânge numai capetele cu coroane tiranice, ci și popoarele ce tiraniză asupra altora!

Bătu o oră. Atunci el se sculă repede, își băgă ziarul litografiat în buzunari și-mi întinse dreapta, pe când cu stânga-și puse pălăria-n cap.

– Mă numesc Toma Nour... D-ta?

Îi spusei numele meu. După aceea ieși, lăsând să-mi vâjje prin cap ideea de a-l [face] eroul unei nuvele.

¹ gheroc (germ.) – redingotă.